

ВИДИ СЕРВІСНОЇ ПІДТРИМКИ В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ TYPES OF SERVICE SUPPORT IN THE SYSTEM INCLUSIVE EDUCATION

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сервісної підтримки – її видам у системі інклюзивної освіти. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як педагогічна підтримка, соціальна підтримка, психологічна підтримка і соціально-педагогічна підтримка.

Аналізується сутність сервісної підтримки з позицій комплексності підходу у досягненні поставлених цілей за індивідуального підходу до проблем клієнта. Описується значення сервісної підтримки та очікуваний результат її впровадження в системі інклюзивної освіти.

Характеризуються поняття педагогічної підтримки та її відмінність як особливої професійної діяльності від підтримки «повсякденної». Наголошується на провідній ролі людських ресурсів у її забезпеченні педагогічної підтримки у системі інклюзивної освіти. Розкривається її спрямованість на розвиток самостійності школяра, поступове і цілеспрямоване просування до здатності управляти власним життям.

Детально висвітлюється зміст соціальної підтримки та її особливості порівняно з безпосередньою допомогою у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Особлива увага звертається на важливість постійної взаємодії і взаємозв'язку відповідних соціальних інститутів у впливі на особистість у соціумі через сфери та умови життєдіяльності. Зазначається також, що її результатом є надання бажаного об'єктивно виправданого і доцільного соціального спрямування. Розглядається психологічна підтримка як загальна назва для широкого спектру психологічних впливів і процес взаємодії фахівця і вихованця в умовах інклюзивного навчання. Наголошується на можливості відхилень у поведінці дітей у разі її відсутності чи дефіциту.

Узагальнюється сутність соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами як складника соціально-педагогічної діяльності та одного з видів системи педагогічної підтримки. Розкриваються основні елементи її функціонування, до яких відносяться наявність проблемної ситуації у відносинах людини із соціальним середовищем, адресний характер і спрямування на забезпечення потреб конкретної дитини за допомогою вивчення її особистості та навколишнього соціуму.

Ключові слова: сервісна підтримка, інклюзивна освіта, дитина з особливими освітніми потребами, педагогічна підтримка,

соціальна підтримка, психологічна підтримка, соціально-педагогічна підтримка.

The article is devoted to one of the current problems of service support – its types in the system of inclusive education. In particular, the essence of such concepts as pedagogical support, social support, psychological support and socio-pedagogical support is revealed.

The essence of service support is analyzed from the standpoint of the complexity of the approach in achieving the goals with an individual approach to the client's problems. The importance of service support and the expected result of its implementation in the system of inclusive education are described.

The concepts of pedagogical support and its difference as a special professional activity from support of "everyday" are characterized. Emphasis is placed on the leading role of human resources in providing pedagogical support in the system of inclusive education. It reveals its focus on the development of student independence, gradual and purposeful progress towards the ability to manage their own lives.

The content of social support and its features in comparison with direct assistance in working with children with special educational needs are covered in detail. Particular attention is paid to the importance of constant interaction and interconnection of relevant social institutions in influencing the individual in society through the spheres and conditions of life. It is also noted that its result is the provision of the desired objectively justified and appropriate social direction. Psychological support is considered as a general name for a wide range of psychological influences and the process of interaction between a specialist and a pupil in an inclusive learning environment. Emphasis is placed on the possibility of deviations in children's behavior in the absence or deficiency.

The essence of social and pedagogical support of children with special educational needs as a component of social and pedagogical activity and one of the types of pedagogical support system is generalized. The main elements of its functioning are revealed, which include the presence of a problem situation in a person's relationship with the social environment, targeted nature and focus on meeting the needs of a particular child through the study of his personality and the surrounding society.

Key words: service support, inclusive education, child with special educational needs, pedagogical support, social support, psychological support, social and pedagogical support.

УДК 376

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-2.20>

Полупанова Я.М.,

аспірант

Інституту спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сучасною світовою тенденцією модернізації освіти постає прояв гуманістичних тенденцій та посилення уваги до індивідуального розвитку особистості. Визнання інклюзивного навчання як найбільш відповідного принципам правової держави стає дедалі поширенішим і розглядається як одна з важливих передумов повноцінного включення дітей з особливими освітніми потребами у систему суспільних відносин.

Система інклюзивної освіти є ефективною у поєднанні навчально-виховної і корекційної роботи. Є нагальна потреба надання сервісної підтримки, що більшою мірою задовольняє потреби розвитку дітей з особливими освітніми потребами, покращує процеси абілітації та реабілітації, формує адаптовану особистість.

Організація ефективною сервісної підтримки дітей з особливими освітніми потребами потребує інтеграції і координації всіх її видів. Тільки за

умови їх комплексної взаємодії як єдиного цілого види сервісної підтримки трансформуються у відкриті соціальну і педагогічну систему, покликану активізувати процес становлення особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Специфіку організації інклюзивного навчання дітей окремих категорій репрезентовано в дослідженнях І. Гілевич, Л. Калініної, М. Малофєєва, Т. Сак, В. Синьова та інших. Аналіз наукових праць Т. Алексєєнко, Л. Аксьонова, О. Гончарова, М. Назарова, В. Тесленко, С. Шевченко та ін.) дає змогу дійти висновку, що проблема сервісної підтримки в системі інклюзивної освіти є особливим предметом наукового пошуку.

Окремі види сервісної підтримки дітей з особливими освітніми потребами вивчали зарубіжні і українські вчені, а саме: педагогічну підтримку (Л. Дмитрович, В. Коваль, О. Сторяренко, Т. Шкуринська та ін.), психологічну підтримку (Г. Афузова, І. Богульська, А. Мамайчук та ін.), соціальну підтримку (Т. Бут, Г. Гикава, О. Чичикало та ін.), соціально-педагогічну підтримку (О. Битова, Д. Матвійчук, В. Кузьмічова та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Всі перераховані вище види сервісної підтримки різняться за сутністю і змістом. Виникає проблема через наявність різних підходів до визначення їх поняття і значення в системі інклюзивної освіти.

Одним із можливих способів подолання вказаних суперечностей є конкретизація видів сервісної підтримки як складників інклюзивного середовища, спрямованих максимально сприяти різнобічному розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Мета статті полягає в узагальненні накопичених наукових досліджень, які стосуються означень видів сервісної підтримки в системі інклюзивної освіти через окреслення їх змістових характеристик.

Виклад основного матеріалу. У сучасній освітній системі поступово складається особлива культура сервісної підтримки дітей з особливими освітніми потребами.

Великий тлумачний словник української мови визначає підтримку як: «те, що підтримує кого-, що-небудь, слугує опорою; забезпечення, надання необхідних засобів у процесі створення, проектування об'єкта, системи; супроводження об'єкта; те, що підкріплює, вселяє впевненість, підбадьорює» [3, с. 985].

Сервісна підтримка передбачає комплексний підхід у досягненні поставлених цілей за індивідуального підходу до проблем клієнта. Її сутність полягає в об'єднанні зусиль і ресурсів суспільства, соціальних і педагогічних інститутів із різнобічним потенціалом впливу й особистості задля створення сприятливих умов розвитку та захисту від несприятливих чинників суспільства.

На думку української дослідниці О. Чичикало, головним результатом надання сервісної підтримки в інклюзивному середовищі має стати соціальна захищеність дітей, що містить їх впевненість у майбутньому, професійне самовизначення та ефективну соціалізацію [10, с. 44].

Видами сервісної підтримки в системі інклюзивної освіти є «педагогічна підтримка», «соціальна підтримка», «психологічна підтримка» і «соціально-педагогічна підтримка».

Забезпечення якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами неможливе без надання підтримки у засвоєнні загальної навчальної програми та отриманні усіх можливих переваг від навчання нарівні зі своїми однолітками.

Л. Дмитрович розуміє педагогічну підтримку як процес спільного з дитиною визначення її власних інтересів, цілей, можливостей, шляхів подолання перепон і проблем, що заважають їй зберегти свою людську гідність і самостійно досягнути бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, спосіб життя [5, с. 20].

О. Столяренко вбачає в педагогічній підтримці діяльність педагога, спрямовану на створення умов для розвитку у дитини задатків та здібностей, визначення нею реальних прагнень і можливостей, усвідомлення власних труднощів та формування умінь і навичок з їх подолання. Головна мета педагогічної підтримки – розвиток самостійності школяра, поступове і цілеспрямоване просування до здатності управляти власним життям [9, с. 10].

Т. Шкуринська переконана, що відмінність педагогічної підтримки як особливої професійної діяльності від підтримки «повсякденної» полягає в перетворенні педагогом проблеми на освітню ситуацію. Вчитель допомагає перекоструювати проблему в низку зрозумілих і прийнятних для дитини завдань, створюючи умови для всебічного розвитку учня [11, с. 42].

Провідну роль у педагогічній підтримці в системі інклюзивної освіти відіграють людські ресурси; співвідношення кількості дітей і вчителів; співпраця з батьками та іншими фахівцями, що надають послуги у сферах терапії, психологічної діагностики, спеціальної педагогіки, реабілітації; наявність навчальних програм для педагогів про особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [6, с. 50].

Соціальна підтримка спирається на виявлення та «діагностування» проблем, структурування та перетворення повсякденних поведінкових і діяльнісних моделей і, в разі необхідності, – на їх корекцію. На відміну від безпосередньої допомоги (нагодувати, одягнути тощо), соціальна підтримка дітей з особливими освітніми потребами виражається в «наданні допомоги задля вироблення навичок самодопомоги». Вона передбачає, що особистість

сама навчиться допомагати собі, розв'язуючи численні проблеми, і долати труднощі та невдачі в житті, зміцнювати свій дух.

Г. Гикава змістом соціальної підтримки називає соціалізацію особистості, яка виражається в оволодінні нормами і правилами життя у суспільстві, знаннями й уміннями будувати у ньому стосунки, набуття творчого характеру життєдіяльності, можливості самостійно проектувати власне майбутнє, прагнення до набуття сенсу життя, ставлення до іншої людини як до самоцінності [4, с. 55].

Привертає увагу і твердження погляд О. Чичикало, яка зазначає, що соціальна підтримка і відповідні соціальні інститути постійно перебувають у взаємодії і взаємозв'язку: через сфери, умови життєдіяльності останні впливають на особистість у певному соціумі, включаючи її у відповідну взаємодію, надаючи бажаного (об'єктивно виправданого і доцільного) соціального спрямування [10, с. 45].

Психологічна підтримка використовується як загальна назва для широкого спектру психологічних впливів, спрямованих на оптимізацію окремих психічних станів, пізнавальних процесів, феноменів емоційної чи когнітивної сфер, особливостей соціальної взаємодії, показників внутрішнього психологічного життя тощо [1, с. 47].

В умовах інклюзивного навчання вона розглядається як процес, у якому дорослий робить акцент на позитиві й перевагах дитини з метою підвищення її самооцінки, допомагає їй повірити в себе і свої здібності, підтримує у здобутках і невдачах. І. Богульська наголошує, що за дефіциту або відсутності психологічної підтримки вихованець відчуває розчарування і схильний до негативних вчинків [2, с. 45].

Аналіз наукової літератури дав змогу виокремити підходи до розуміння особливостей соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Д. Матвійчук визначає соціально-педагогічну підтримку як вид соціально-педагогічної діяльності, в якому робота соціального педагога спрямована на створення умов, сприятливих для розвитку у дитини задатків і здібностей, визначення мети, реальних прагнень, усвідомлення своїх труднощів, проблем, можливостей, ліній розвитку [7, с. 36].

Натомість Н. Соколова вивчає соціально-педагогічну підтримку як один із елементів системи педагогічної підтримки (поряд з підтримкою психологічною), оскільки важливою складовою частиною соціально-педагогічної підтримки дітей, на відміну від інших категорій населення, є педагогічний компонент, пов'язаний з їх вихованням та освітою, сприянням у розвитку та успішній соціалізації [8, с. 34].

Потреба в соціально-педагогічній підтримці виникає за наявності проблемної ситуації у відносинах людини із соціальним середовищем. Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами завжди має адресний характер і спрямована на забезпечення потреб конкретної дитини за допомогою вивчення її особистості та навколишнього соціуму.

Висновки. Види сервісної підтримки різноманітні, індивідуально орієнтовані, залежать від рівня розвитку і потреб особистості, але всі ґрунтуються на актуалізації ресурсів особистості і суспільства. Аналіз підходів до визначення їх сутності в системі інклюзивної освіти дав змогу дійти висновку про єдність видів сервісної підтримки у досягненні мети із соціалізації та всебічного розвитку дитини з особливими потребами, оволодіння нею нормами і правилами життя в суспільстві, сприймання нею та оточенням власної самоцінності.

Перспективами досліджень у цьому напрямі є вивченням особливостей реалізації сервісної підтримки в діяльності інклюзивних ресурсних центрів в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Афузова Г. Корекційна підтримка в контексті психологічної допомоги дітям із психофізичними вадами. *Дефектологія*. 2018. № 1. С. 47–48.
2. Богульська І. Діти з ООП. Психологічна допомога та підтримка. *Психолог*. 2019. № 11. С. 44–48.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 170000 слів / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К. : Перун, 2003. 1440 с.
4. Гикава Г. Підтримка дітей з ООП. *Соціальний педагог*. 2018. № 12. С. 54–57.
5. Дмитревич Л. Виявлення, розвиток та підтримка дітей в умовах інклюзії. *Школа*. 2019. № 9. С. 20–22.
6. Коваль В.І. Підтримка дитини з особливими освітніми потребами. *Директор школи*. 2018. № 10. С. 47–51.
7. Матвійчук Д. Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в Україні. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 3. С. 35–39.
8. Соколова Н. Підтримка дітей з труднощами у навчанні. *Соціальний педагог*. 2019. № 5. С. 33–36.
9. Столяренко О. Педагогічна підтримка в особистісно зорієнтованій парадигмі виховання. *Рідна школа*. 2020. № 5. С. 10–13.
10. Чичикало О. Комплексна підтримка сімей та дітей з особливими потребами. Реалізація проекту. *Школа*. 2017. № 1. С. 44–46.
11. Шкуринська Т. Педагогічна підтримка школярів, які мають труднощі у навчанні. *Початкова освіта*. 2019. жовт. (№ 19). С. 39–49.